

У тым жа 1360 г. Кейстут здзейснівае паход на Прусію і зноў трапляе ў палон. У ходзе бітвы каля замка Экерсбург яго зноў выбіваюць з сядла. Але князю зноў удаецца збегчы [1, с. 102].

Амаль кожны наступны год Ордэн здзейсніў паходы на Вялікае княства Літоўскае. У 1362 г. крыжакі захапілі Коўна, аблога яго працягвалася 25 дзён, пасля чаго Кейстут зноў адбудаваў крэпасць, але крыжакі зноў яе разбурылі. Іх паходы рабіліся ўсё больш спусташальнымі і таму Альгерд і Кейстут задумалі здзейсніць на Прусію вялікі паход. У выніку яго яны захапілі і спалілі тры крыжакі замкі. Таксама былі спустошаны замкі Рагнет і Тыльзіт, якія рыцары ўзялі на Нёмане ў 1289 г. [1, с. 103].

У 1364 г. Уіцрых фон Кніпродэ разам з новым магістрам Лівонскага ордэна Арнольдам Фіцінгхофам дамовіліся аб'яднацца у сваёй барацьбе супраць ВКЛ. Яны дамовіліся злучыць сваю ваенную моц на тэрыторыі цэнтральнай Літвы. Іх падтрымаў пфальцграф Роберт II. У ходзе гэтага паходу Жамойціі была нанесена вялікая шкода. Войска крыжакоў дашло да Укмярге. Кейстут змог знішчыць харчовыя і фуражныя склады, што значна аслабіла на некаторы час крыжакоў [4, с. 98].

У 1365 г. сын Кейстута Бутаўт пераходзе на бок Тэўтонскага Ордэна. У ліпені таго ж года ён прыняў рымска-каталіцкае хрышчэнне пад імемем Генрых. У жніўні ён прымае удзел у паходзе на ВКЛ. Магістр Тэўтонскага Ордэна разлічваў, што прыхільнікі Бутаўта падтрымаюць яго, але ў хуткім часе ён быў павінен збегчы ў Прусію [4, с. 130].

1 лістапада 1372 г. Альгерд і Кейстут зрабілі спробу заключыць дагавор аб міры з вялікім магістрам Уіцрыхам Кніпродэ. Але гэта спроба не ўвянчалася поспехам і вынікам гэтага дагавора стаў толькі абмен палоннымі. Таму ўжо ў лютым 1373 г. лівонскі магістр Вільгельм Врэймерсгеймскі здзейніў яшчэ адзін паход на княства, што падцвярджае тое, што крыжакам мір быў непатрэбен [1, с. 65].

У канцы свайго жыцця Альгерд вырашае адысці ад актыўнай палітыкі, але крыжакі працягваюць здзяйсняць на тэрыторыю княства паходы з мэтай разрабаваць і знішчыць. “За гады праўлення Альгерда прускія рыцары зрабілі 70 паходаў на Літву, а лівонскія – 30”. Але Ордэну не хапала сіл, каб захапіць Вялікае княства Літоўскае. Ордэн таксама аслаблялі паходы Кейстута ў адказ на Прусію і набегі полацкага князя Андрэя на Дзінабург [1, с. 65].

У выніку можна казаць, што за перыяд княжэння Альгерда і Кейстута агрэсія з боку крыжакоў уяўляла для ВКЛ даволі вялікую небяспеку. 3-а нарастаючага націска Тэўтонскага Ордэну Кейстуту на захадзе ВКЛ прыходзілася шмат сіл накіроўваць на супрацьдзеянне гэтаму ўціску. На той момант крыжакі ордэны ў ваенным плане былі даволі моцнымі, але дзякуючы умелай палітыцы і ваенным здольнасцям літоўскіх князеў, барацьба насіла папераменны характар без якой-нібудзь значнай перавагі аднаго з бакоў.

Літаратура

1. Великие князья Великого Княжества Литовского / В.К. Чаропко. – 2-е изд., испр. – Минск: Беларусь, 2013. – 264 с. : ил.
2. Гісторыя Беларусі: Вучэб. дапам. У 2 ч. Ч. 1. Ад старажытных часоў – па люты 1917 г. / Я.К. Новік, Г.С. Марцук, І.Л. Качалаў і інш.; Пад рэд. Я.К. Новіка, Г.С. Марцуля. – 2-е выд., перапрац. і дап. – Мн.: Універсітэцкае, 2000. – 416 с.
3. Гісторыя Беларусі: У 6 т. Т. 2: Беларусь у перыяд Вялікага Княства Літоўскага / Ю. Бохан [і інш.]; рэд. кал.: М. Касцюк (гал. рэд.) [і інш.] – Мінск: Экоперспектива, 2008. – 688 с.;
4. История Великого княжества Литовского от рождения до Люблинской унии (1236-1569), или 333 года борьбы за возвышение и выживание: Великие князья Ольгерд и Кейстут (1341-1377) / В.В. Новосельский. – Минск: Элайда, 2012. – 248 с: ил.

Ашмяншчына ў першыя месяцы Вялікай Айчыннай вайны

Фомкіна А.І. 2 курс, гістарычны факультэт, БДПУ;
наук. рук. – кандыдат гістарычных навук, дацэнт А.Ф. Вялікі, БДПУ

Вялікая Айчынная вайна для многіх з’явілася нечаканасцю. Для большасці ашмянцаў – таксама. Людзі марылі аб іншым, спадзяваліся на лепшае.

Дык як жа не марыць, не планаваць. 15 чэрвеня 1941г. раённая газета “Знамя свабоды” надрукавала паведамленне ТАСС якое заклікала чытачоў, каб не верылі чуткам аб блізкай вайне, а верылі савецка-германскім дамоўленасцям 1939 г.

У Ашмянах напярэдадні вайны дыслацыраваўся 754-ы стралковы полк 209-й мотадывізіі 13-й арміі. Удзелу ў баявых дзеяннях на тэрыторыі раёна полк не прымаў, паколькі сама дывізія да 4 жніўня 1941 г. ваявала з ворагам у складзе 17-га механізаванага корпуса, а 19 верасня таго ж года была расфарміравана.

Калі пачало складвацца трывожнае становішча на граніцы, у паласу дыслацыі 24-й стралковай дывізіі камандаванне Беларускай ваеннай акругі пачало накіроўваць рэзервы, у прыватнасці 21-ы стралковы корпус (тры дывізіі). 50-я стралковая дывізія гэтага корпуса рухалася маршам з Полацка ў раён Крэва.

22 чэрвеня 1941 г. у 15 гадзін са штаба акругі паступіў загад - 24-й стралковай дывізіі неаднакладна выступіць у раён Ліды ў распараджэнне камандзіра 21-га стралковага корпуса па маршруце Маладзечна-Вішнева-Іўе-Ліда.

Адзначым, што кровапралітых баёў за Ашмяны, пад Ашмянамі ці ў іншых населеных пунктах раёна не адбывалася. Не бамбілі раён і нямецкія самалёты - толькі адзін раз самалёт скінуў бомбы на будынак раённага камітэта партыі і райвыканкома. Будынак ацалеў, адзін чалавек забіты, другі (сакратар райкома Б.П.Зейфман) быў цяжка паранены.

У напрамку Ліда-Ашмяны тады некалькі дзён змагалася з пераўзыходзячымі сіламі праціўніка 24-я Самара-Ульянаўская Жалезная стралковая дывізія (камандзір палкоўнік К.М.Галіцкі). Дывізія да дыслакацыі на тэрыторыі Беларусі размяшчалася ў Эстоніі.

На досвітку 25 чэрвеня 1941г. перадавыя часці 12-й танкавай дывізіі 57-га танкавага корпуса вермахта (корпус уваходзіў у 3-ю танкавую групу) з боку Вільнюса увайшлі ў Ашмяны. 19-я танкавая, 18-я матарызаваная дывізіі гэтай корпуса, 39-ы мотамехкорпус таксама рухаліся праз раён, дзе Граўкышкамі і Трабамі вялі баявыя дзеянні.

Канечныя мэты гітлераўцаў, іх планы каланізацыі "ўсходніх абшараў" на сённяшні дзень вядомы дакладна. Яны былі выкладзены ў генеральным плане "Ост" (Усход), склаўшымся яшчэ задоўга да нападу на СССР і Германію. У адносінах да насельніцтва краін, якія планавалася акупіраваць, усё зводзілася да знішчэння, высялення, анямечвання, у адносінах да эканомікі – да разграблення, у адносінах да захопленых дзяржаў - да падзелу на кавалкі.

Паводле плана "Ост", 75% насельніцтва Беларусі падлягала знішчэнню і прымусоваму высяленню, а 25% - анямечванню і выкарыстанню ў якасці рабочай сілы.

Выконваць планы, складзеныя кіраўніцтвам Трэцяга рэйха павінны былі ў першую чаргу самі немцы: вермахт, карныя і акупацыйныя органы кіравання - рэйхс-камісарыяты, генеральныя камісарыяты, акруговыя, гарадскія і раённыя камісарыяты.

Каб замаскіраваць сутнасць сваёй палітыкі, гітлераўцы імкнуліся стварыць бачнасць, што ўлада на акупіраваных землях знаходзіцца ў руках прадстаўнікоў ад мясцовага насельніцтва. Месца апошнім адводзілася ў дапаможных установах- управах. Гарадскія, раённыя (пазней павятовыя) управы ўзначальвалі бургамістры, начальнікі раёнаў, валасныя ўправы - старшыні валасцей. У вёсках прызначаліся старасты, солтысы, падсолтысы. Ахоўнікаў ісці ў гэтыя ўстановы (фактычна супрацоўніцаць з акупантамі) было нямнога, але знаходзіліся. Прычыны супрацоўніцтва - самыя розныя. Частка людзей ішла на гэта пад прымусам.

Ствараліся атрады (аддзелы) мясцовай дапаможнай паліцыі, якія дзейнічалі сумесна з жандарскімі пастамі, што меліся ў райцэнтрах (у населеных пунктах раёна - апорныя пасты жандармерыі). Амаль праз месяц пасля нападу на СССР, на нарадзе ў Гітлера было прынята рашэнне стварыць "імперскія камісарыяты "Остланд" на чале з гаўляйтэрам Лозе (штаб - у г. Рыга). У яго склад увайшлі генеральныя камісарыяты Літва, Латвія, Эстонія і Беларусь. У генеральным камісарыяце Беларусь засталася толькі частка даваеннай тэрыторыі БССР (10 акруг), паколькі паўднёвыя раёны рэспублікі немцы далучылі да Украіны, заходнія - да Усходняй Прусіі, усходнія - складалі вобласць армейскага тылу групы арміі "Цэнтр".

Размяшчэнне ўсіх нямецкіх і дапаможных устаноў у Ашмянах дакладна невядома, аднак большасць з іх "кватаравала" на галоўнай вуліцы горада і ў яго цэнтры. Восенню 1941 г. Ашмяншчына была месцам размяшчэння 389-й ахоўнай дывізіі. Тэлеграфную лінію, якая ішла да фронту праз Вілейку, Куранец, Даўгінава, Докшыцы, Полацк, ахоўвалі нямецкія салдаты : 10 чалавек на 10 кіламетраў, а галоўная станцыя знаходзілася ў Ашмянах.

Ваены гарнізон у Ашмянах стаяў да самага вызвалення раёна, а штаб вайсковай часці размяшчаўся на вул. Міцкевіча ў будынку даваеннай беларускай сярэдняй школы. Там жа знаходзілі кватэры афіцэраў. Вакол школы салдаты выкапалі роў з кулямётнымі гнёздамі.

Лічыцца, што на працягу першых трыдзяткі гадоў улада цалкам знаходзілася ў руках ваенных, а да канца жніўня ўтварылася цывільная адміністрацыя. У Ашмянскім раён яна пачала дзейнічаць 1 верасня 1941г. У Беластоцкай, Гродзенскай, Брэсцкай, Лідскай, Баранавіцкай, Слонімскай і Вілейскай акругах першапачаткова яна была яна польскай.

Складлася ўражанне, што фашысты хацелі вярнуць Польшчу да граніц 1939 г. На карысць гэтага сведчыць і факт вяртання з дапамогай нямецкіх жандараў былых польскіх памешчыкаў у свае маёнткі і нейтралізацыя беларускіх дзеячаў пранямецкай арыентацыі. У Ашмянскім раён вярнуліся 60 памешчыкаў.

Такое становішча праіснавала некалькі месяцаў. З'явілася трэцяя сіла - людзі розных нацыянальнасцей узяліся на барацьбу з захопнікамі, а не дапамагаць ім. У польскім асяроддзі ствараецца падполле, што таксама немцы не маглі не заўважыць.

Нягледзячы на ваенныя ўмовы, новыя гаспадары не пашкадавалі часу і сродкаў на арганізацыю перапісу насельніцтва. Вынікі першага з іх невядомы (адбыўся ў восень 1941), часткова маюцца звесткі аб выніках другога перапісу ў пачатку мая 1942г. У Ашмянах пражывала 9000 чалавек, 2000 з іх знаходзілася ў гета.

У канцы лістапада 1941 г. быў наладжаны выпуск прадукцыі на вінакурнадражджавым заводзе (налічвалася больш за 40 чалавек), аднак з-за цяжкасцей з яе збытам прадпрыемства працавала не на поўную магутнасць. Завод лічыўся самым буйным у Літве.

Літаратура

1. Памяць: Гіст.-дакум. хроніка Ашмянскага раёна. – Мн.: БЕЛТА, П15 2003. – 688 с.: іл.

Надписи-заклятия в письменных источниках XII-XIV вв.

Черкасов М.А., 1 курс, исторический факультет, БГПУ;
науч. рук. – кандидат исторических наук, доцент И.Л. Калечиц, БГПУ

В поле нашего зрения попали письменные рукописные и эпиграфические источники, содержащие надписи-заклятия. Круг таких источников довольно широк и нуждается в дальнейшем изучении, но в данной статье мы рассмотрим только три источника: надпись на кресте Евфросинии Полоцкой, грамоту Мстислава Володимировича и вкладную Ивана Никоновича. Первые два датируются XII в., последний - XIV в.

Крест Евфросинии Полоцкой – один из самых ярких памятников культурного наследия XII в. Созданный в 1161 г. (о чем свидетельствует надпись), он является показателем развития культуры и распространения христианства на белорусских землях. Кроме многочисленных святых и украшений, на кресте имелся текст, который представляет для нас интерес.

В части этого текста содержится следующее заклиание: «...а если не послушается кто и вынесет из монастыря, пуская не поможет ему святой крест ни в жизни этой, ни в будущей, и пуская будет проклят Святою Животворящею Троицею и святыми отцами 300 и восемью соборами святых отцов и будет ему доля Иуды, который предал Христа. Кто ж осмелится сделать это: властелин или князь, или епископ, или игуменья, или другой какой человек, будет ему заклиание это» [1, с. 69].

Исходя из содержания этого отрывка, мы видим, что грабежи в церквях были не таким редким явлением. Возможно, поэтому преп. Евфросиния написала это заклиание, чтобы крест оставался в целостности и сохранности в стенах «церкви Святого Спаса». За преступление в отношении креста заклиание обещает жестокую кару, причём, как в этой жизни, так и в следующей, проклиная преступника Святой Троицей и сравнивая его с Иудой. Это можно аргументировать тем, что крест был ценным предметом из-за святых, находящихся в нем, и материалов, из которых он состоит. В самой надписи на кресте есть строчки: «А ковань его золото и серебро и камень и жэнчог вь 100 гривнь ...» Однако это заклиание, как можно видеть по дальнейшим событиям, пугало далеко не всех, ибо после захвата Полоцка смоленским князем Мстиславом Давыдовичем, а именно 17 января 1222 г., крест был перевезён в Смоленск, где находился до начала XVI в.

Заклиания есть не только на эпиграфических памятниках, но и в дарственных грамотах. Например, жалованная грамота Мстислава Володимировича Новгородскому Юрьеву монастырю (1128-1132 гг.) [2, с. 46] тоже содержит заклиание, текст которого выглядит примерно таким образом:

«Да же кто заприть или ту дань и се блюдо да судить ему бог в день пришествия своего и ты сты Георгии». Если перевести данный текст, то мы получим примерно следующее: «А кто запретит или ту дань или это блюдо, то судит его бог в день пришествия своего и ты святой Георгий». В начале грамоты упоминается также, что если какой-либо князь захочет отобрать подаренное у монастыря, он забирает у самого святого Георгия, и свидетели этому Бог и Святая Богородица.

В этом заклиании имеются некоторые особенности.

Во-первых, сразу можно увидеть, что относительно текста это заклиание не такое объёмное, как на кресте Евфросинии Полоцкой. Во-вторых, можно отметить тот факт, что в данной надписи за преступление не назначается наказание, а указано лишь, что преступника будет судить Бог и святой Георгий. И они должны были вынести наказание, в то время как в рассматриваемом уже заклиании на кресте наказание от имени Бога устанавливает сама преподобная.

Написанное в XIV в. в Полоцке завещание Ивана Никоновича, Дементьева сына тоже имеет заклиание [3]. Его текст следующий:

«Надане. Во имя отца и сына и святого духа се азъ рабъ Божий Иванъ Никоновичъ Дементеевъ сынъ отходя сего света дал есьми святой Троици три места ролейная на Великомъ поли да поженъка да лугъ на Полоте да огороде у старомъ городе да полдъ гумна отцю своему на память и себе и дитяти а хто иметь отнимати от Святой Троици: или вельможа или попь иметь продавати да будетъ проклять в сии векъ и вь будущии».

Часть-заклиание из данного завещания читается следующим образом:

«А кто будет отнимать от Святой Троицы, или вельможа или поп будет продавать да будет проклят в этот век и в будущий».

Тут указано, что человек, который попробует отнять земли, отходящие к церкви по этому завещанию, будет проклят. Причём, мы можем заметить, что само проклятие в этом завещании занимает примерно третью часть от всего текста, таким образом, можно предположить, что человек,